

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

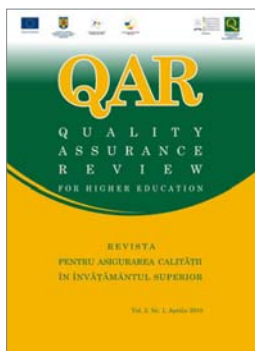

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
CERCETĂRII
TINERETULUI
ȘI SPORTULUI

OPOSDRU

AGENȚIA ROMÂNĂ
DE ASIGURARE A
CALITĂȚII ÎN
ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Quality Assurance Review for Higher Education

Participarea studenților în asigurarea calității: o propunere de conceptualizare

Viorel Proteasa

Quality Assurance Review, Vol. 2, Nr. 1, Aprilie 2010, p. 35 – 51

Publicat de: Consiliul Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior - ARACIS

Locul publicării: București, România

Tipul publicației: tipărit, online

Quality Assurance Review este editată în cadrul proiectului „Asigurarea calității în învățământul superior din România în context european. Dezvoltarea managementului calității academice la nivel de sistem și instituțional”, Contract POSDRU/2/1.2/S/1, cod proiect 3933.

Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al colegiului de redacție al revistei Quality Assurance Review.

Răspunderea pentru textele scrise aparține autorilor.

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Investește în
OAMENI

Participarea studenților în asigurarea calității: o propunere de conceptualizare

Viorel Proteasa

Doctorand în domeniul științe politice, Școala Doctorală
din cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative*
viorel.proteasa@gmail.com

Rezumat: În acest articol** îmi propun să discut câteva aspecte legate de participarea studenților în asigurarea calității. Argumentez competența studenților în evaluările colegiale. De asemenea, analizez limita conceptului de „evaluare colegială” în cazul studenților. În continuare, discut chestiuni conceptuale și descriptive despre reprezentarea studenților în România în contextul european. Argumentez că reprezentarea studenților este un bun public la nivelul comunităților studenților și analizez condițiile în care este oferit acest bun comunitar. Analizez influența etosului organizațiilor studenților asupra conținutului raportului de autoevaluare al universității, cel redactat din partea studenților. Folosesc în acest sens argumentație de tip „Teoria alegerii raționale”.

Cuvinte cheie: reprezentarea studenților, raport de autoevaluare, organizații studențești.

Abstract: With this article I am discussing some aspects connected to the participation of students in quality assurance. I am arguing the competency of students in peer reviews. I am also exploring to what extent can students be peers in quality reviews. Further on, I am building some conceptual and descriptive insights in the representation of students in Romania in a European context. I am arguing that the representation of students is a public good at the level of students' communities and I analyze the conditions that govern the offering of this community good. I am analysing the influence of the student organisations' ethos on the content of the self-evaluation report, the one drafted by student representatives in Romania. I am employing rational choice theory for my arguments.

Keywords: student representation, self-evaluation report, student organisations.

1. Contextul european

„Ministrii subliniază că implicarea (...) studenților ca parteneri competenți, activi și constructivi în realizarea și conturarea Spațiului European al Învățământului Superior¹ (SEIS) este necesară și binevenită” (Praga, 2001). În anul 2005, se adoptă Standardele și Liniile Directoare Europene privind Asigurarea Calității (SLDE)² (Bergen, 2005). Asigurarea calității învățământului post-secundar devine astfel unul dintre pilonii construcției Spațiului European al Învățământului Superior – SEIS, iar implicarea studenților în acest tip de procese „este necesară și binevenită”. Standardele și Liniile Directoare Europene privind Asigurarea Calității prevăd implicarea studenților în:

- structurile și procesele de evaluare internă a instituțiilor de învățământ post-secundar (SLDE, 2005, art. 1.2). Este prevăzută obligativitatea formalizării rolului studenților ca

* Programul lui doctoral este sprijinit prin proiectul Burse doctorale pentru dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere – BDSC, finanțat prin POSDRU.

** Îi mulțumesc amicului meu Liviu Andreescu pentru răbdarea de a îmi citi și comenta articolul.

¹ Procesul Bologna este un proces interministerial care urmărește realizarea unui spațiu universitar coerent, numit SEIS (Bologna, 1999). Sistemele naționale de învățământ superior sunt coordonate prin stabilirea de obiective comune, numite linii de acțiune. SEIS a fost lansat oficial anul acesta, în luna martie (Viena, 2010).

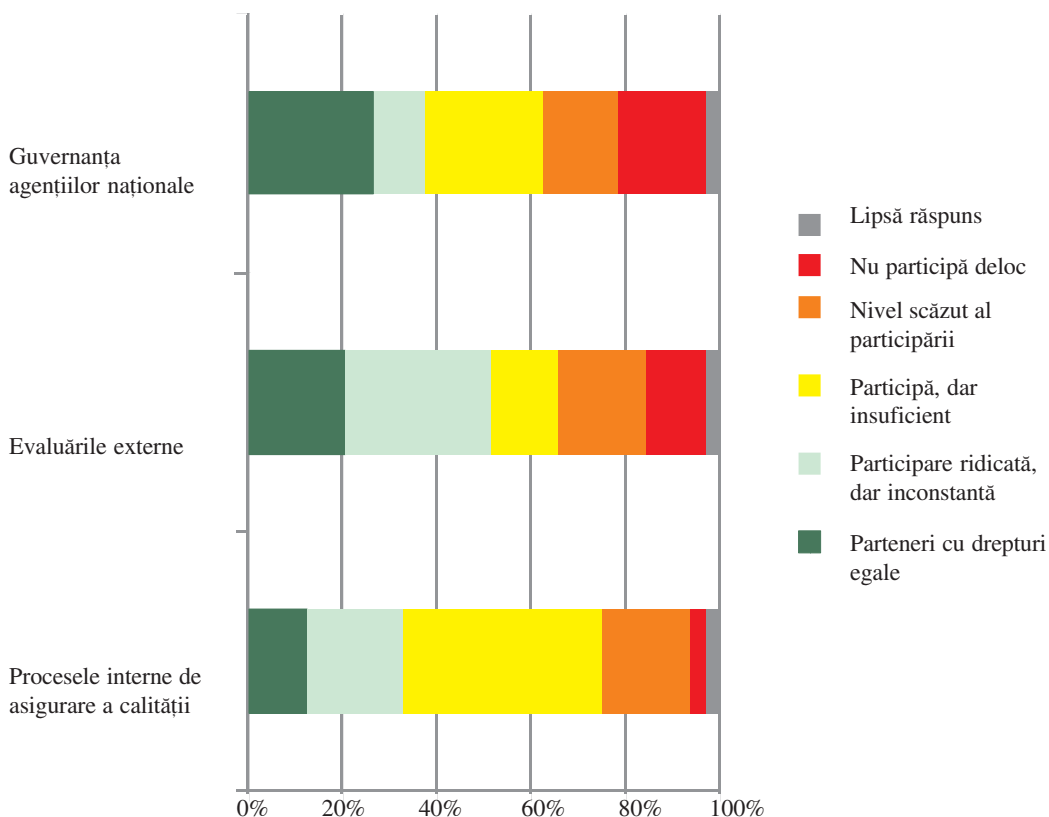
² SLDE a fost redactat de către organizațiile care reprezintă studenții (ESIB - actualmente ESU), universitățile (EUA), instituțiile de învățământ postliceal (EURASHE) și agențiile naționale de asigurare a calității (ENQA). Reprezintă un set agreat de standarde, proceduri și linii directoare în asigurarea calității: evaluarea internă, externă și funcționarea agențiilor naționale de asigurare a calității.

parte din politicile și strategiile de asigurare și îmbunătățirea calității, la nivelul instituției (SLDE, 2005, art. 1.1);

- evaluările performate de echipe externe instituției de învățământ post-secundar: unul sau mai mulți membri, după caz, vor fi studenți (SLDE, 2005, art. 2.4, 3.7.).

Odată la doi ani, înainte de întâlnirile inter-ministeriale din cadrul Procesului Bologna, Organizația Europeană a Studenților (European Students' Union – ESU) realizează un studiu privind perspectiva organizațiilor studentești naționale asupra implementării reformelor asociate cu acest proces. Studiul din 2009 a vizat, printre altele, și aspecte calitative privind implicarea studenților prin reprezentanții lor în procesele de asigurare a calității. Figura 1 prezintă modul în care sunt implicați studenții în procesele de asigurare a calității în 33 de țări europene³.

Figura 1. Participarea studenților în asigurarea calității

Se poate observa că participarea studenților este cel puțin ridicată în procesele de evaluare externă a calității în 50% dintre țări. Implicarea studenților în procesele legate de asigurarea internă a calității este mulțumitoare pentru reprezentanții acestora în mult mai puține țări: 32%. Participarea în guvernanța agențiilor naționale de asigurare a calității, deși nu este o cerință explicită a Standardelor și Liniilor Directoare Europene privind Asigurarea Calității, este o practică mult mai răspândită decât în cazul celorlalte procese: în 26% dintre țări reprezentanții studenților participă ca decidenți cu drepturi egale în guvernanța agențiilor naționale. De exemplu, din Consiliul Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior, structură decizională a agenției, continuă să facă parte și doi reprezentanți ai organizațiilor studentești, cu rolul de observatori⁴.

³ Adaptare după Carapinha, Bruno et al, *Bologna With Student Eyes*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2009, pp. 59, fig. 12.

⁴ A se vedea art. 19, din Legea 87/2006 pentru aprobarea OUG nr. 75/2005 privind asigurarea calității educației.

2. Pot fi studenții „parteneri competenți” în asigurarea calității?

Îmi propun să clarific în primul rând chestiunea competenței studenților de a participa în procesele de asigurare a calității. March și Olsen afirmă că expertiza necesară participării în politicile publice rezultă atât din acumulare de cunoaștere tehnică, specifică politicilor publice respective, cât și din cunoaștere dobândită prin experiență, ca parte din proces⁵. Standardele și Liniile Directoare Europene privind Asigurarea Calității sunt construite pe acest concept, de evaluare colegială⁶. Evaluarea se face prin prisma experienței ca parte din învățământul superior, ca student sau cadru didactic. Procesele de învățare coordonată presupun interacționarea între cel care învață și cadrul didactic. Experiențele lor în procesele de predare și învățare sunt complementare. Consider că ambele sunt valoroase, dar nu trebuie să cădem în capcana de a încerca să le comparăm, tocmai datorită caracterului lor experiențial, ne-tehnic.

A doua chestiune pe care consider necesar să o clarific este cea a parteneriatului. Deși Comunicatul de la Praga susține normativ că „*studenții sunt membrii plini ai comunității academice*”⁷, consider că această afirmație trebuie nuanțată. În evaluările externe și interne, parteneriatul student - cadru didactic ia forma participării în echipe de „*colegi*”. Interpretez colegialitatea ca apartenența la o comunitate profesională sau epistemică ce stabilește norme de conduită, fapt ce implică excluderea celor care nu le urmează. Consider că este greșit să se extindă sfera parteneriatului către toate procesele care au loc în instituțiile de învățământ post-secundar. În paradigma învățământului centrat pe student, parteneriatul student-cadru didactic este unul dintre elementele definitorii pentru procesele de învățare; colegialitatea⁸, într-un sens restrâns, poate caracteriza acest proces.

Comunicatul de la Berlin constată că „*studenții sunt parteneri egali în guvernarea învățământului superior*”, fără a oferi o argumentație în acest sens. Ne lovim de aceeași problemă: democrația colegială este una dintre formele de guvernare specifică Europei, iar comunicatul impune colegialitatea între studenți și cadre didactice. Consider că această măsură este justificabilă mai degrabă prin efectele dezirabile: transparența și responsabilitatea publică crescute. Studenții au două caracteristici care îi pot face foarte atractivi pentru cei care concep politicile în învățământul post-secundar: sunt beneficiarii direcți cei mai numeroși ai instituțiilor de învățământ superior, precum și constituenți ai comunității academice „*extinse*”. Costurile asociate cu școlarizarea lor sunt plătite în mare parte de familiile lor (dar nu numai), prin taxe directe sau contribuții la bugetul de stat⁹. Implicarea studenților poate aduce beneficii de transparență însemnate, fără a risca modificări abrupte ale viziunii privind rolul universității în societate și a manierei în care această viziune se pune în practică, în comparație cu situația în care guvernarea ar cădea în apanajul cadrelor didactice. De aceea, implicarea studenților în guvernarea universităților reprezintă cea mai convenabilă măsură. Cealaltă alternativă ar fi fost implicarea sectorului privat. Această soluție ar fi fost mult mai greu acceptată de universitari: valorile între mediul academic și mediul de afaceri sunt mai puțin convergente. Nu susțin că miniștrii au avut aceste puncte explicit pe agenda lor politică, ci că, în contextul presiunilor pentru responsabilitate publică¹⁰ sporită și al presiunilor pentru implicare din partea reprezentanților studenților, aceasta pare a fi cea mai avantajoasă soluție.

Argumentul meu este susținut de discrepanța dintre normativele declarațiilor¹¹ inter-ministeriale și realitatea percepută de reprezentanții studenților: aceștia afirmă că doar în 30% dintre țări procesul

⁵ March, G. James și Johan P. Olsen, *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, The American Political Science Review, Volume 78, Issue 3, 1984, pp. 734 - 749.

⁶ ENQA, *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education*, Publication, ENQA, Helsinki, 2005.

⁷ A se vedea Comunicatul de la Praga, 2001.

⁸ Prin restrângerea conceptului de colegialitate înțeleg restrângerea normelor strict la cele care guvernează mediile de predare-învățare. Aceste norme sunt insuficiente pentru a defini comunitatea profesională a cadrelor didactice, iar în ceea ce privește studenții, eu susțin (pe larg în partea 7) că nu putem vorbi de niște norme suficient de puternice astfel încât să definească o comunitate profesională.

⁹ Santiago Paulo, Karine Tremblay, Ester Basri, Elena Arnal, *Tertiary Education for the Knowledge Society*, Vol. 1, OECD, 2008, pp. 191-197.

¹⁰ Prin „responsabilitate publică” înțeleg atât responsabilitatea înțeleasă în sensul administrației publice, cât și responsabilitatea față de comunitate și față de stakeholderi.

¹¹ Declarațiile inter-ministeriale („communiqué”) se adoptă cu ocazia întâlnirilor inter-ministeriale ce au loc bianual în cadrul procesului Bologna și au rolul de a direcționa reformele naționale în perioada dintre întâlniri.

Bologna a avut un impact benefic semnificativ asupra participării studenților în procesele decizionale, datorită întârzierilor în adoptarea legislației adecvate. Tot ei acuză lipsa de efectivitate a implicării lor în procesele de guvernare ale instituțiilor de învățământ post-secundar¹². Consider că studenții nu au suficiente mijloace prin care să asigure efectivitatea participării. Sistemul de vot din majoritatea țărilor europene nu le oferă garanția rezistenței împotriva unui asalt majoritar: pot fi aprobate prin majoritatea voturilor exprimate în plenul senatului decizii împotriva cărora votează toți studenții senatori. Consider că poate fi mai îndreptățit un sistem de vot bazat pe recunoașterea faptului că senatul este constituit din două părți¹³: studenți și profesori. Cum una dintre consecințele dezirabile ale participării studenților în senatul universitar este creșterea acceptanței deciziilor și în rândul studenților, mi s-ar părea îndreptățit ca, în cazul în care nu se atinge consensul, o propunere să fie aprobată numai dacă este preferată de o majoritate din ambele părți constituente ale senatului. Altfel spus, dacă o propunere întrunește majoritatea voturilor senatorilor cadre didactice și nu întrunește majoritate și între senatorii studenți, atunci nu este adoptată. (Evident și viceversa). Consider că un astfel de sistem de vot ar oferi reprezentanților studenților mijloace mult mai eficiente pentru a produce efecte prin participarea în guvernarea instituțiilor de învățământ superior. Momentan, federațiile naționale ale studenților par să împărtășească opinia că impactul participării studenților în guvernarea instituțiilor de învățământ superior este mult mai mic decât așteptările referitoare la potențialul de schimbare al noilor aranjamente¹⁴.

Pentru procesele de asigurare a calității, are mai puțină importanță rațiunea pentru care s-a decis implicarea studenților în guvernare; important este că extinde sfera colegialității și la procesele legate de guvernare. Argumentul este chiar starea de fapt: în peste 50% dintre țările europene studenții sunt prezenți în senatele universitare în proporție de minim 15% din totalul membrilor senatelor¹⁵.

Dacă privim din punctul de vedere al consecințelor, argumentarea decurge mult mai natural: participarea studenților, ca parte a discursului creșterii transparenței și responsabilității publice, aduce un plus de legitimitate proceselor de asigurare a calității. Unul dintre scopurile centrale ale asigurării calității este informarea societății, iar „*interesele studenților și ale altor stakeholderi (...) trebuie să fie în prim plan*”¹⁶. Consider că nevoia de legitimitate este unul dintre motivele principale care stau la baza includerii studenților în guvernarea agențiilor naționale de asigurare a calității, deși obligativitatea nu este explicită. Susțin că astfel se poate explica numărul mare de agenții de asigurare a calității în guvernare cărora studenții participă cu drepturi depline (vezi Fig. 1). O altă cauză ar putea fi faptul că instituțiile de învățământ superior evaluate și evaluatorii cadre didactice au avut nevoie de timp ca să accepte colegialitatea cu studenții¹⁷, de aceea agențiile de asigurare a calității au găsit necesar să ofere un model de implicare a studenților, pentru a își convinge evaluatorii cadre didactice. Acest argument este întărit de nevoia de conformitate cu standardele referitoare la implicarea studenților în evaluările externe¹⁸.

3. Colegialitatea student-cadru didactic în România

Studenții participă¹⁹ în evaluările externe ale universităților românești ca membri în comisia de evaluare. Ei beneficiază de formare în prealabil în domeniul asigurării calității, separat de cadrele

¹² Carapinha, Bruno et al, *Bologna With Student Eyes*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2009, pp. 37–40.

¹³ În această parte a argumentației explorez diferența dintre studenții și cadrele didactice membre ale senatului din prisma modalităților diferite de alegere.

¹⁴ Blättler, Andrea și Robert Santa (editori), *Bologna At The Finish Line*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2010, pp. 56-61.

¹⁵ Idem, pp. 59.

¹⁶ ENQA, *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education, Publication*, ENQA, Helsinki, 2005, pp. 15.

¹⁷ Carapinha, Bruno et al, *Bologna With Student Eyes*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2009, pp. 49.

¹⁸ A se vedea ENQA, *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education, Publication*, ENQA, Helsinki, 2005, paragraful, 3.7.

¹⁹ Ghidul activităților de evaluare a calității programelor de studii universitare și a instituțiilor de învățământ superior, Partea a III-a - Evaluarea externă a calității academice din instituțiile de învățământ superior acreditate, Agenția Română de Asigurare a Calității din Învățământul Superior - ARACIS, 2006.

didactice. Pot participa la toate activitățile comisiei, precum pot avea și activități independente. În final, elaborează și susțin un raport de evaluare separat. Una dintre concluziile raportului Organizației Europene a Studenților (ESU) asupra participării studenților la asigurarea calității în România avertiza asupra neacceptării colegialității cu studenții de către comunitatea academică²⁰. Chestionând^{*} studenții²¹ care au participat în evaluări externe în perioada anilor 2009 – 2010, majoritatea dintre aceștia susțin că s-au simțit integrați în echipele de evaluare externă (69%), în timp ce o parte s-au simțit excluși (9%), iar alții (9%) s-au simțit tratați ca niște persoane care nu generează decât probleme. Probabil că procentul ridicat de acceptanță a colegialității (69%) reprezintă un răspuns al evaluatorilor cadre didactice la politicile de implicare a studenților în asigurarea calității asumate de ARACIS.

În percepția studenților evaluatori, conducerea universității evaluate i-a tratat ca membri cu drepturi depline ai comisiei de evaluare în 86% dintre cazuri. Cazurile în care studenții au fost tratați de către conducerea universității evaluate ca membri ai comisiei având mai puține drepturi sunt izolate. Observăm că acceptanța colegialității cu studenții în evaluările externe este destul de largă în mediul academic românesc. Totuși, participarea studenților în evaluări colegiale este mai larg acceptată de către conducerea universităților evaluate decât de către comisia ARACIS. Cel mai probabil, această diferență se datorează modului diferit în care este construită autoritatea studentului evaluator. Acesta este privit de către conducerea universității ca purtător de autoritate externă, conferită prin apartenența lui la comisia desemnată de ARACIS, care va elabora raportul de care depinde acreditarea universității. În cazul comisiei de evaluare externă, studentul este delegat în virtutea unor politici de garantare a participării studenților. Formarea și delegarea studenților evaluatori are loc în paralel cu cadrele didactice, prima interacțiune între aceștia fiind legată de vizita comisiei. În acest context, consider că ARACIS poate contribui semnificativ la creșterea acceptabilității colegialității student-cadru didactic în România, prin transferul de autoritate către studenții evaluatori.

4. De la participarea studenților la reprezentarea studenților

Declarațiile inter-ministeriale stabilesc normativ că studenții vor participa în construcția SEIS și în guvernarea instituțiilor de învățământ superior, însă nu intră în detalii asupra modalității practice (Praga 2001, Berlin 2003). Modele de implementare a acestor normative sunt diferite, însă propun să le încadrăm în două categorii: modelul corporatist²² și modelul pluralist.

Prin modelul corporatist înțeleg reprezentarea studenților unei instituții de învățământ post-secundar²³ de către o singură structură care se bucură de reprezentarea în exclusivitate și în mod cuprinzător a intereselor studenților, care este acceptată ca reprezentantă de drept a acestora. La nivel național, organizațiile studenților se coagulează, de obicei²⁴, într-o singură structură federativă. Formele legale variază, dar în multe state (Polonia, Croația) reprezentarea studenților după modelul corporatist este reglementată de autoritățile centrale, de multe ori prin lege. În multe cazuri, studenții sunt automat membri ai organizației studenților (Finlanda, Norvegia, Danemarca; în Marea Britanie studenții din primul an sunt automat membri ai organizației studenților la nivel de instituție de învățământ post-secundar, cu opțiunea retragerii în anul al doilea). Tot prin lege se stabilesc și procedurile electorale,

²⁰ A se vedea Geven, Koen, Katja Kamek si Viorel Proteasa, *Final ARACIS Audit Report*, www.aracis.ro/.../ARACIS/.../ESU_External_Review_on_ARACIS_01.pdf, 2008.

^{*} *Chestionarul a fost aplicat de Virgil Smărăndoiu. Îi mulțumesc Alinei Sandu pentru contribuția la antrenarea respondenților. De asemenea, prelucrarea primară a datelor a fost făcută tot de Virgil.*

²¹ În acest sens a fost aplicat un chestionar tuturor studenților care au participat în evaluările externe instituționale în perioadă 2009-2010. În total, în această perioadă au fost evaluate 45 universități. În vizitele de evaluare externă au participat 42 studenți, dintre care au răspuns chestionarului 28. O parte dintre aceștia au efectuat mai multe evaluări, de aceea, răspunsurile acopera 31 de universități.

²² Am în vedere definiția corporatismului (Schmitter 1979, p.13 apud Cerkez, 2009) ca sistem de intermediere a diferitelor interese organizate pe baze ierarhice și necompetitive. Reprezentarea acestor interese pe agenda publică este posibilă doar în cazul în care organizațiile sunt recunoscute sau licențiate de către stat. Pentru o discuție amplă asupra corporatismului vezi Cerkez, 2009.

²³ Mă opresc cu analiza la acest nivel deoarece consider că trebuie să păstrez linia arhitecturii sistemelor naționale: nivelul central și nivelul instituției de învățământ post-universitar, care se bucură de o formă de autonomie universitară.

²⁴ Particularitățile unor sisteme de învățământ post secundar se manifestă și asupra organizațiilor studențești: în Finlanda, universitățile și instituțiile postliceale sunt reprezentate de federații naționale diferite; în Belgia, sunt două federații studențești naționale: una valona și una flamandă.

precum și bugetul (sau cel puțin formarea acestuia). Corporatismul este criticat pentru tendința de oligarhizare²⁵: conducătorii organizației studențești abuzează de situația de monopol în care se află pentru a impune anumite decizii care îi avantajează, prin aplicarea de stimulente pozitive (premier, resurse în plus, funcții etc.) sau negative (sanctiuni, limitarea accesului la resurse sau la funcții etc.). O altă critică pe care o consider relevantă este cea legată de pericolul încorporării²⁶: suprimarea autonomiei organizației studenților și subordonarea acțiunilor și revendicărilor acesteia față de conducerea instituției de învățământ post-secundar sau agențiile guvernamentale centrale. De asemenea, datorită comprehensibilității intereselor reprezentate, există riscul ca unele grupuri mici și puternice să își impună preferințele pe agenda organizației, în detrimentul preferințelor altor grupuri mai mari, dar mai puțin puternice din punct de vedere politic.

Până în 1989 și în România structurile de reprezentare a studenților funcționau după modelul corporatist. Asociațiile Studenților Comuniști activau la nivelul facultăților, universităților, centrelor universitare și erau coagulate național în Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România.

Modelul pluralist presupune mai multe organizații studențești concurând pentru a își impune preferințele²⁷. Un exemplu elocvent în acest sens este Franța, unde funcționează cinci federații studențești naționale, într-o competiție permanentă. Organizațiile studențești locale, de nivelul facultății sau universității pot adera la oricare dintre federațiile naționale, în funcție de preferințe. Un argument fundamental împotriva modelului pluralist este dificultatea atingerii unui nivel satisfăcător de cooperare socială în vederea maximizării beneficiilor tuturor²⁸, în contextul în care organizațiile studențești concurente vor încerca să impună preferințe divergente.

În România există trei federații studențești naționale: Alianța Națională a Organizațiilor Studențești din România²⁹ (ANOSR), Uniunea Națională a Studenților din România (UNSR) și Uniunea Studenților din România (USR), al căror comportament îl consider mai degrabă concurențial³⁰. Membrii lor sunt structuri locale care, în unele cazuri, își dispută reprezentarea acelorași comunități de studenți.

5. Reprezentarea studenților – o definiție de lucru

În primul rând voi schița o definiție a reprezentării studenților. Împrumut tot de la corporatism două concepte pe baza cărora voi defini funcțiile reprezentării studenților într-o universitate: orientarea spre cerere și orientarea spre ofertă³¹.

Reprezentarea studenților orientată spre cerere presupune identificarea și satisfacerea nevoilor studenților, precum și susținerea intereselor imediate ale acestora. Reprezentarea orientată spre cerere poate avea atât o dimensiune individuală: apărarea drepturilor unei persoane care reclamă un abuz (de exemplu, o studentă nu a primit loc în cămin, deși îndeplinea criteriile de acordare a cazării), dar și o dimensiune de grup (de exemplu, propunerea unui regulament unic la nivel de facultate de recuperare a absențelor la laboratoare, care ar rezolva mare parte dintre problemele semnalate de studenți în ceea ce privește aceste activități).

Reprezentarea studenților orientată spre ofertă presupune propunerea și negocierea de soluții pentru întreaga comunitate academică. Nu urmărește în mod primar satisfacerea unor nevoi imediate

²⁵ Cerkez, șerban, *Grupurile de interese și politicile publice: Modelul corporatist de elaborare a politicilor publice*, Teză de doctorat, școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2009, pp. 309.

²⁶ idem, pp. 314.

²⁷ Kenworthy, Lane și Wolfgang Streeck, *Theories and Practices of Neo-Corporatism* în Janoski T, Alford R, Hicks A, Schwartz M, eds, *A Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies and Globalization*, Cambridge University Press, New York, 2003, apud Cerkez 2009.

²⁸ Cerkez, șerban, *Grupurile de interese și politicile publice: Modelul corporatist de elaborare a politicilor publice*, Teză de doctorat, școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2009, pp. 284;

²⁹ ANOSR se diferențiază prin faptul că este membru al Organizației Europene a Studenților (ESU).

³⁰ Afirmatia se bazează pe observațiile mele asupra pozițiilor publice și aparițiilor media ale federațiilor studențești menționate începând din anul 2006. Elocvent în acest sens mi se pare faptul că toate folosesc superlativul în prezentările proprii: „X - cea mai mare/importantă/reprezentativă federație națională studențească din România”.

³¹ Propun această traducere pentru termenii „supply-oriented” și „demand-oriented”.

și imperative ale studenților, ci crearea unui cadru instituțional care să conducă la progresul comunității academice respective, într-o formă definită democratic (de exemplu, strategia de creștere a calității la nivelul universității). Aceasta este o chestiune de reprezentare a studenților, deoarece ei sunt unii dintre beneficiarii acestei strategii. Una dintre trăsăturile reprezentării studenților orientată spre ofertă este caracterul care transcende promoțiile: promoțiile viitoare vor beneficia de drepturile câștigate de promoțiile anterioare.

Reprezentarea studenților implică ambele tipuri de activități. Bineînțeles, funcțiile reprezentării studenților sunt multiple. Aș putea adăuga: formarea studenților pentru participare la procesele decizionale, informarea generalistă și specifică, contribuție la oferta de educație non-formală. Consider că funcțiile descrise în paragrafele anterioare reprezintă o bază minimală, fără de care nu putem vorbi de reprezentarea studenților; la acestea este necesar a se adăuga alte funcții.

6. Reprezentarea studenților ca bun public

O parte însemnată a beneficiilor derivate din reprezentarea studenților sunt sub formă de regulamente, politici, activități care au impact la nivelul întregii comunități academice, dar și activități care au beneficiari individuali (de exemplu, îndreptarea situației studentei care nu a primit locul pe care îl merita în cămin drept consecință a semnalării acestei nedreptăți de către organizația studentască).

Un bun este public atunci când îndeplinește criteriile non-excluderii și non-rivalității³². Criteriul non-excluderii presupune că un utilizator nu poate fi exclus prin mijloace facile de la a beneficia de un bun oferit unei categorii largi de persoane. Consider că excluderea unui student de la beneficiile regulamentelor, politicilor, activităților universității este aproape imposibilă, ținând cont de caracterul lor universal. În cazul abuzurilor asupra indivizilor, bunul oferit nu este rezolvarea unor cazuri punctuale, ci accesul la o platformă suport, care are caracter universal. Deci putem considera îndeplinit principiul non-excluderii. Criteriul non-rivalității presupune ca utilizarea unui bun oferit unei categorii largi de persoane să nu împiedice alt utilizator să beneficieze în condiții similare de pe urma aceluiași bun. Nivelul de congestie reprezintă numărul maxim de utilizatori pentru care bunul are caracter non-rivalizant. Faptul că un student se bucură de beneficiile regulamentelor, politicilor, activităților cu caracter universal, până la nivelul de congestie, nu împiedică alt student de a se bucura de aceleași beneficii. În cazul apărării de abuzurile individuale, singura diferență este că fenomenul de congestie poate apărea mult mai repede; dar congestia apare în primul rând datorită capacităților limitate ale reprezentanților, nicidecum datorită caracteristicilor bunului „reprezentare a studenților“. Ne putem închipui la modul ideal o organizație cu resurse adecvate, în care congestia să nu apară.

Concluzionând, propun conceptualizarea reprezentării studenților ca bun public la nivelul comunității studenților dintr-o universitate. Cei care oferă acest bun public în România, o fac într-un regim pluralist, concurând sau cooperând pentru resurse, sprijin politic³³, atât din partea comunității academice, cât și a studenților.

7. Tragedia reprezentării studenților

În general, în cazul bunurilor publice, tragedia apare datorită utilizării iresponsabile, care duce la epuizarea bunului public respectiv³⁴. În cazul reprezentării studenților, datorită legăturii reprezentat-reprezentant ar fi dezirabilă o utilizare cât mai largă, cu mențiunea adecvării capacității de a reprezenta studenții. Utilitatea reprezentării pentru studenții reprezentanți poate fi corelată cu

³² A se vedea Ostrom, Elinor și Charlotte Hess, *A Framework for Analyzing the Knowledge Commons*, publicat în *An Overview of the Knowledge Commons, Understanding Knowledge as a Commons*, ed. Hess, C. și E. Ostrom, Massachusetts: MIT Press, 2003.

³³ Mă refer la procesele electivă și decizionale de la nivelul instituțiilor de învățământ superior.

³⁴ Hardin, Garret, *The Tragedy of the Commons*, Science, 162, 1968, pp.1244.

numărul celor care apelează la reprezentanții lor (orientare spre cerere) sau beneficiază de pe urma activităților reprezentanților lor (orientare spre ofertă). Un reprezentant care se face util pentru un număr cât mai mare de studenți va beneficia și de sprijin politic din partea acestora, cu condiția ca preferințele politice ale studenților să fie obiective într-un grad ridicat. Intuiesc că tragedia reprezentării studenților apare mai degrabă în zonă ofertei: cine oferă reprezentare adecvată a studenților, nu simulacru de reprezentare?

Persoanele urmează pregătirea universitară având diferite aspirații. Plec de la presupunerea că unele dintre aspirațiile comune ale majorității studenților sunt dorința de a absolvi cu recunoaștere cât mai înaltă a meritelor academice sau cel puțin cu un raport optim între eforturi și rezultate, precum și dorința de bunăstare după absolvire. Cadrele didactice au autoritatea și capacitatea de a stabili condițiile de absolvire ale studenților, iar conducerea universității poate oferi stimulente selective: ajutor în carieră sau chiar o ofertă de carieră după absolvire. Stimulentele selective pot fi și negative, de genul exigenței sporite la examene.

Interesele studenților nu pot fi tot timpul compatibile cu interesele celorlalți membri ai comunității academice. Cadrele didactice, dacă se comportă ca actori raționali, nu vor găsi rațional să depună eforturi în plus pentru actualizarea metodelor pedagogice atâta timp cât primesc același salariu, fără bonusuri sau sancțiuni. Directorii administrativi vor găsi rațional să își maximizeze bugetul pe care îl pot cheltui discreționar, o metodă fiind creșterea regiei de cămin. Chiar și îngrijitorii vor fi mai mulțumiți dacă sarcinile lor zilnice vor fi reduse. De aceea, este de așteptat ca reprezentanții studenților să aibă într-un număr rezonabil de cazuri interese conflictuale cu alți constituenți ai comunității academice care au capacitatea de a le aplica stimulente pozitive sau negative. Cum va gestiona reprezentantul studenților asemenea situații?

Acesta are opțiunea de a își reprezenta colegii spre beneficiile întregii comunități. Altă opțiune este aceea de a își maximiza beneficiile personale, acceptând stimulentele oferite de conducere, profesori etc. De asemenea, poate să și renunțe la actul reprezentării. Dacă este rațional, va alege maximizarea beneficiilor personale derivate din acceptarea stimulentele oferite de terți, atâta timp cât nu este rațional să procedeze altfel. Pentru că tot rațional este și să adere la normele comunității din care face parte pentru a evita excluderea³⁵. Dacă reprezentantul studenților va atribui o valoare mai mare apartenenței la comunitate decât beneficiilor personale obținute prin defectare³⁶ atunci el va reprezenta în continuare studenții. Care este acea comunitate care poate fi prețuită atât de mult de către un student rațional, astfel încât să nu riște excluderea?

Dacă apartenența la comunitatea studențească ar fi un stimulent suficient de puternic, am putea miza pe faptul că reprezentanții studenților nu vor defecta într-un număr suficient de mare de cazuri. Unul dintre efectele neintenționate ale procesului Bologna care afectează comunitățile studențești este consumatorismul³⁷. Prin consumatorism înțeleg asumarea de către studenți a identității de client al instituției de învățământ post-secundar, consumator de servicii educaționale. Astfel, rolul lor în guvernarea universităților se diminuează și devine mai degrabă extern: ei își manifestă nemulțumirile față de „serviciul educațional“ nesatisfăcător prin căutarea altui „furnizor“. În acest context, reprezentarea studenților își pierde caracterul de bun public și se transformă într-o alternativă modernă clasicul registru de reclamații ale clienților.

Alt fenomen care alterează comunitatea studențească este generalizarea învățământului superior, prin creșterea numărului și diversității studenților. Cooperarea socială este mai dificilă în grupurile mari și diverse, datorită creșterii numărului de actori, dar și diversificării rutinelor de interacțiune. De aceea, avansează ipoteza că generalizarea a indus și o scădere a capacității de acțiune colectivă la nivelul comunităților studențești.

³⁵ March, G. James și Johan P. Olsen, *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, The American Political Science Review, Volume 78, Issue 3, 1984.

³⁶ Prin „defectare“ înțeleg acceptarea stimulentele oferite de terți și renunțarea la oferirea bunului public reprezentare a studenților.

³⁷ Blättler, Andrea și Robert Santa (editori), *Bologna At The Finish Line*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2010, pp. 58.

O ipoteză intuitivă este aceea că generalizarea învățământului superior, coroborată cu consumatorsimul studenților au erodat normele comunităților studențești, contribuind la diminuarea valorii atribuite apartenenței la aceste comunități. Voi prezenta bazele acestei intuiții analizând una dintre formele de manifestare a normelor: ritualurile. Dintre ritualurile comunității studențești enumer: participarea la balul bobocilor, la cursul festiv, la banchetul de absolvire. Aceste ritualuri nu permit interacțiuni suficiente între promoțiile cu componentă numeroasă și diversă astfel încât să conducă la cristalizarea de relații bazate pe încredere. Interacțiunile dintre studenți aparținând promoțiilor diferite au rol mai degrabă de socializare și caracter aleator. De aceea sunt sceptic în privința reprezentării intereselor promoțiilor viitoare sub influența doar a acelor stimulente derivate din apartenența la comunitatea studenților. O altă problemă este că dreptul de a participa la aceste ritualuri se câștiga odată cu statutul de student și se pierde tot cu pierderea acestuia. În schimb statutul de student se câștiga și se pierde după regulile comunității academice, nu după normele unei comunități studențești ce transcende promoțiile. Datorită consumatorismului studenților, sunt sceptic în privința transformării acestor reguli în norme care să stea la baza reprezentării studenților. Atât timp cât se percepe ca fiind un client care beneficiază de un serviciu, nu văd niciun motiv pentru care un student rațional să se preocupe de calitatea serviciului oferit altui client, mai ales în contextul în care există posibilitatea ca cei doi să intre în competiție directă pentru beneficii ulterioare, unul dintre avantajele competiționale fiind modul în care au „capitalizat” serviciul educație superioară. Mai mult, ar fi mai avantajos pentru un student ca ceilalți să nu beneficieze de educație de același nivel sau superioară. De aceea, consider că regulile de apartenență la comunitatea studenților nu se pot transforma în norme care să ofere stimulentele necesare reprezentanților lor pentru a obține beneficii pentru colegii și colegele lor.

În același timp, în comunitatea studenților, grupuri de persoane pot stabili norme destul de puternice în funcție de preferințele individuale (de exemplu, grupul feministelor și feminștilor). Aceste norme pot fi destul de puternice pentru ca reprezentanții studenților să nu defecteze, însă apariția și internalizarea lor aparține mai degrabă aleatorului decât stabilității, iar nevoile adresate nu pot fi extinse în toate cazurile la întreaga comunitate de studenți.

Pentru a nu defecta, un reprezentant rațional al studenților trebuie să prețuiască apartenența la o comunitate al cărei etos include oferirea de beneficii tuturor studenților mai mult decât prețuiește beneficiile personale derivate din acceptarea stimulentele pozitive și negative ale terților (conducerea universității, cadre didactice, entități și persoane interesate, altele decât studenții reprezentați). Pentru a reprezenta și interesele viitorilor studenți, etosul comunității trebuie să transcende promoțiile.

8. Reprezentarea studenților în România *

Participarea studenților se face prin reprezentanții lor în structurile decizionale sau operaționale ale instituțiilor de învățământ post-secundar: senat, consilii ale facultăților, comisii permanente (comisia de asigurare internă a calității, comisia de etică etc.) sau comisii ad hoc (comisia de cazare, comisia de implementare a sistemului de credite transferabile etc.). După ce am conceptualizat participarea studenților, plecând de la normativele comunicatelor inter-ministeriale, îmi propun să clarific în continuare unele aspecte legate de cine oferă bunul public „reprezentarea studenților” în universitățile românești. În acest scop, propun o tipologie a structurilor care reprezintă studenții, plecând de la structura și funcțiile îndeplinite.

Studenții senatori³⁸ sunt cei 25% dintre membrii senatului universitar aleși dintre studenți, în baza Art. 94 din Legea nr. 84/1995. Funcția lor este decizională, ca parte a senatului universitar, implementarea deciziilor cu impact asupra studenților rămânând în competența serviciilor universităților. Studenții senatori nu se organizează separat de restul senatului universitar, ci funcționează mai degrabă ca o comisie a acestuia. Activitățile lor sunt reglementate prin carta

* Îi mulțumesc lui Cristian Panțir pentru ajutorul dat în găsirea celor mai potrivite exemple.

³⁸ Argumentarea este identică și pentru studenții care sunt membri ai consiliilor facultăților.

universitară sau un regulament specific, anexă la cartă universitară (de exemplu, Cartă Universității „Transilvania“ din Brașov, art. 25).

Studentii senatori pot fi aleși fie prin vot universal direct (nu cunosc existența acestui model în România), fie printr-un sistem piramidal, pe mai multe nivele, care are la bază votul universal (Academia de Studii Economice, Universitatea „Transilvania“ din Brașov, Universitatea Babeș-Bolyai, Universitatea din Oradea). De exemplu, sunt aleși reprezentanții grupelor prin vot universal, care își aleg dintre ei reprezentanții seriilor; piramida continuă până la alegerea studenților senatori. Studentii senatori aleg un lider, care devine parte din conducerea universității, fiind membru în Biroul Senatului (la Universitatea Babeș Bolyai acesta se numește „prefectul studenților“, la Academia de Studii Economice se numește „președintele senatului studentesc“, la Universitatea din Oradea „președintele studenților“).

Consider că această tipologie se încadrează în modelul corporatist descris în paragraful 4. Avantajele ei sunt în primul rând recunoașterea din partea comunității academice, care oferă premisele unei colaborări în vederea îmbunătățirii vieții studenților³⁹. De asemenea, modalitatea de alegere ar trebui să fie o premisă pentru adresarea nevoilor studenților votanți.

Studentii senatori nu se formează ca grup prin aderența explicită la o serie de norme prestabilite, caracteristice lor, ci prin câștigarea alegerilor. Acele norme care este posibil să se instituie în grupul studenților senatori depind în mare măsură de componența grupului, atâta timp cât rezultatele alegerilor sunt sub semnul arbitrariului pe care procesele electiv democratice îl presupun. De aceea, consider că norma excluderii celor care defectează greu să se instituie. Excluderea poate lua mai degrabă forma marginalizării sociale de către ceilalți studenți senatori. Ei nu își pot pierde calitatea de senator în urma demersului altor studenți senatori, întrucât mandatul este determinat de votul studenților iar regulamentele după care funcționează nu prevăd condițiile în care pot fi sancționați formal de către electori, decât prin neacordarea votului la următoarele alegeri. Neavând pârgii de implementare, candidații la funcțiile de student senator își pot asuma doar formal un „program de guvernare“, de aceea consider că pot fi sancționați electoral doar în cazuri extreme (de exemplu, dacă ei sunt cei care lansează și susțin propuneri care îi dezavantajează pe studenți într-un mod care nu poate fi justificat; în cazul propunerilor venite din alte părți, oricând pot invoca pretextul imposibilității de a se opune propunerilor conducerii. Acest subterfugiu este complet justificabil prin procentul de 25% din voturi în senatul universitar). Iar dacă ne gândim că prin defectarea studenților senatori își pot rezolva absolvirea și sprijinul în carieră, realegerea nu mai pare un stimulent atât de puternic.

Deci, practic, singurul stimulent suficient de puternic împotriva defectării în rândul studenților senatori, este chiar caracterul limitat al raționalității acestora. Vor fi mai puțin predispuși la defectare aceia care atribuie valoare superioară unor principii simbolice. Ținând cont de eterogenitatea colectivităților studentești, alegerea unor astfel de persoane nu poate fi decât aleatoare, chiar și în cazul uniformizării procedurilor electiv.

Voi denumi ONG-uri studentești cea de a doua tipologie pe care o propun. Acestea sunt structuri care funcționează ca organizații non-guvernamentale, în baza Legii 245/2005, cunoscută și ca Legea asociațiilor și fundațiilor. Apartenența la aceste structuri se stabilește de cele mai multe ori prin procese de recrutare/selecție, în funcție de compatibilitatea candidatului cu normele ONG-ului studentesc. Acestea își aleg unele dintre nevoile specifice ale studenților și se specializează în adresarea acestora, dezvoltându-și preponderent latura de implementare a proiectelor (de exemplu, ECOTUR București – club studentesc de ecologie și turism, Asociația Studenților Francofoni Iași – asociație axată pe proiecte din sfera francofoniei, Societatea Studenților Europeniști Cluj-Napoca – asociație de promovare a valorilor europene în rândul studenților, Clubul Antreprenorial Studentesc Suceava – club studentesc de promovare a inițiativelor de dezvoltare a afacerilor). Nu există constrângeri structurale, funcționale sau democratice care să împiedice ONG-urile studentești să evolueze

³⁹ Prin viața studenților mă refer la toate aspectele acesteia: academică, socială, culturală, civică, sportivă etc.

independent de procesul decizional din universități; se intersectează cu acesta numai în punctele în care prioritățile agendei universitare coincid cu interesele promovate de ONG-urile studențești. (de exemplu, un ONG studențesc specializat pe fapte de corupție va avea intervenții foarte relevante pentru întreaga comunitate studențească în dezbaterile pe marginea codului deontologic universitar, în schimb, în probleme legate de stabilirea regulamentului de implementare a sistemului european de credite transferabile impactul lui nu poate fi decât minimal).

Această tipologie are premisele pentru a fi stabilă în transmiterea normelor de la o generație la alta. Stabilitatea are efecte benefice și în ceea ce privește eficacitatea intervenției; odată cu normele este de așteptat să se transfere și bunele practici, deci am putea vorbi chiar de o cunoaștere organizațională. Pentru concepția noastră referitoare la reprezentarea studenților ca bun public, este relevant că modul în care sunt construite ONG-urile studențești le trasează oficialilor acestora responsabilitatea reprezentării la cerere a tuturor studenților, decât în cazurile de suprapunere a agendelor, menționate mai devreme.

În cazul ONG-urilor studențești, apartenența poate reprezenta un stimulent suficient de puternic pentru a nu defecta, în schimb acțiunile lor de promovare a unor interese restrânse nu pot fi asimilate decât în cazuri speciale cu reprezentarea studenților ca bun public.

Organizațiile studențești⁴⁰ sunt cea de a treia tipologie pe care o propun. Orice student poate deveni membru al acestora, în orice moment al anului. Organizațiile studențești au ca scop adresarea nevoilor întregii⁴¹ comunități studențești, și în acest sens participă la procesul decizional din universități, formal, prin delegarea de reprezentanți în comisii și chiar în consilii ale facultăților și senatelor universitare, dar și informal prin acțiuni de promovare a intereselor, care pot avea chiar și caracter subversiv⁴². Concomitent au o latură executivă, asumându-și de multe ori un rol activ în implementarea deciziilor (de exemplu, organizarea cazărilor în cămine sau a unui târg de locuri de practică). Conducătorii și delegații organizației studențești sunt desemnați prin proceduri democratice.

Etosul acesta construit în jurul reprezentării universale poate fi identificat prin reguli, norme, conduite. Este rațional pentru un membru al organizației să adere la aceste reguli și norme. Un oficial al organizației studențești poate fi tras la răspundere în bază acestui etos. Sprijinul și realegerea acestuia pot depinde⁴³ de modul în care rezultatele lui sunt valoroase din perspectiva acestui etos. Cu alte cuvinte, comunitatea definită prin aderența la etosul organizației studențești poate să aplice stimulente pozitive sau negative delegaților acesteia. Aceste stimulente, în cazul în care sunt suficient de puternice, pot surclasa stimulentele oferite de autoritatea formală din universitate. De aceea, consider că această tipologie poate fi stabilă în oferirea bunului public „reprezentare a studenților“.

În același timp, etosul poate să cuprindă și supunerea față de conducerea universității sau față de un partid politic. Să explorăm acest exemplu al supunerii față de un partid politic. Este puțin probabil ca, în decursul a 20 de ani, conducerea unei universități să fie politizată monocolor. Orice schimbare în orientarea politică a conducerii (această schimbare poate să fie și lipsă orientării politice) ar duce la pierderea privilegiilor organizației studențești supuse. Consider că etosul este un produs al interacțiunii dintre istoricul și memoria organizației (valori, norme și reguli), valorile și interesele comunității academice și preferințele agregate ale studenților și cele individuale ale conducătorilor organizației. El este conturat, printre altele, de presiuni exercitate de studenții alegători care își doresc ca reprezentanții lor să le adreseze nevoile, chiar dacă acestea intră în contradicție cu nevoile altor studenți (Ex: măsura eliminării cluburilor dintr-un complex studențesc nu a fost apreciată de mulți dintre studenții care locuiau în respectivul campus), de presiuni spre legitimizare democratică (Ex:

⁴⁰ Și această tipologie este inspirată tot din realitatea românească. Statutele multor structuri asociative ale studenților conțin specificațiile cu care eu descriu organizația studențească (acest lucru nu înseamnă că specificațiile amintite aparțin realității).

⁴¹ Ele au însă și valori proprii, de aceea pot fi selective în reprezentare (de exemplu, presupun că manelele sunt un gen muzical apreciat cel puțin parțial de un număr suficient de mare de studenți. În schimb nu am văzut nicio organizație studențească ce a promovat acest gen muzical).

⁴² Toate grevele studențești de după '89 până în prezent au avut în prim plan organizațiile studențești.

⁴³ În același timp, depind și de modul în care satisface necesitățile celor care îl aleg. Faptul că aceștia nu sunt toți studenții reprezintă un semn de întrebare asupra comprehensibilității intereselor reprezentate.

sunt recunoscute acele organizații ale studenților care au un număr mare de membrii sau ale căror conduceri au fost alese prin vot universal la nivelul studenților). De asemenea, sunt exercitate uneori presiuni de natura meritului academic: nu sunt recunoscuți drept legitimi decât acei reprezentanți ai studenților ale căror merite academice depășesc un minim, legitimarea democratică fiind privită ca necesară, dar nu suficientă. Uneori, recunoașterea la nivelul comunității academice crește odată cu organizarea de activități destinate studenților: festivaluri, sesiuni de formare etc., simpla reprezentare în structurile decizionale ale universității neaducând același prestigiu. Toate aceste presiuni adaugă noi elemente în dilema reprezentantului studenților, complicând modelul decizional propus de mine.

Anticipez întrebarea: cu acest etos al compromisului, pot organizațiile studențești să fie stabile în reprezentarea cu succes a studenților? Da, organizațiile studențești pot să facă acest lucru. Argumentez printr-un exemplu: cât am fost student la Timișoara, locuiam într-un cămin studențesc asemănător cu cel în care locuiesc în București. În schimb, este o mare diferență în ceea ce privește bunurile publice de care beneficiază cele două comunități ale studenților: acolo internetul era considerat un bun public gratuit pentru toți studenții, aici taxa de conectare este de 180 de lei; la fiecare etaj erau două mașini de spălat la care accesul se făcea gratuit și un oficiu pentru gătit dotat cu aragaz electric; aici un antreprenor are o afacere cu mașini de spălat, o fisă costă 6 lei, iar în oficiu locuiește cineva. Am ales să măsoar succesul în reprezentare prin beneficiile tuturor studenților. Susțin că existența și etosul unei organizații studențești este determinantă pentru tipologia și calitatea bunurilor considerate a fi publice la nivelul comunității studenților, tocmai datorită existenței unor stimulente suplimentare pentru a împiedica reprezentanții studenților să defecteze în vederea maximizării utilității individuale a reprezentanților.

Țin să precizez că nu mi-am propus să fac apologia organizațiilor studențești, de aceea consider că întrebarea amintită ar trebui să fie urmată de: sunt organizațiile studențești cele mai eficiente în oferirea bunului „reprezentarea studenților”? Care sunt acele aranjamente care le fac pe unele organizații „de succes” în acest sens? Organizația Europeană a Studenților (ESU) definește⁴⁴ patru criterii de evaluare a structurilor de reprezentare a studenților:

- reprezentativitatea, operaționalizată prin a avea membri numeroși și diverși; poziții de acceptanță largă în rândul studenților, construite pe baza unor diagnoze ale nevoilor studenților; pluralism în dezbateri; acțiuni de gen „ombudsman”; recunoaștere în procesele de elaborare a politicilor. Echivalează acest criteriu cu condiția comprehensibilității și a reprezentării orientate spre cerere din argumentația mea;
- democrația, operaționalizată prin existența unor proceduri electivă și decizionale democratice; a unor proceduri de tragere la răspundere a oficialilor și a unor criterii nearbitrare de obținere a statutului de membru care sunt aplicate consistent;
- deschiderea, operaționalizată prin garantarea accesului studenților ne-membri la beneficiile aduse de organizație prin reprezentare (echivalentul non-excluderii), precum și existența normelor ne-discriminative și a politicilor afirmative pentru categorii de studenți subiecți ai inechităților;
- independența, operaționalizată prin absența unei interferențe ierarhice în procesele decizionale din partea conducerii instituțiilor de învățământ superior sau a agențiilor guvernamentale, a partidelor politice, figurilor carismatice din mediul universitar și a alumnilor organizației. Acest criteriu este echivalent în argumentația mea cu condiția ca stimulentele oferite de apartenență la organizație să fie cel puțin comparabile cu cele oferite de terții enumerați.

⁴⁴ Cele patru principii au fost definite istoric, fiind ulterior negociate și aprobate de federațiile studențești naționale membre ESU. Consider că valoarea lor rezidă tocmai în empirismul cu care au fost definite. A se vedea Proteasa, Viorel, *Pillars of the Student Movement*, in Olav Øye, Jens Jungblut și Kate Chachava (Editori), *The Student Union Development Handbook: For a stronger student movement*, Publicație oficială ESU, Bruxelles, 2009.

Trebuie să precizez că cele trei tipologii definite de mine au caracter mai degrabă teoretic; nu cred că este posibil să găsim vreo structură de reprezentare a studenților care să se încadreze perfect într-una dintre tipologii. Un exemplu în acest sens este Organizația Studenților din Universitatea de Vest din Timișoara (OSUT). Aceasta organizează o sesiune de recrutare în urma căreia selectează un număr limitat de membri; calitatea de membru se poate obține și în afara perioadei de recrutare prin implicare activă, iar prin neimplicare activă se pierde dreptul de vot. OSUT funcționează în baza unui statut propriu, își alege structurile de conducere și delegă trei reprezentanți în senatul universitar, iar președintele este reprezentant de drept în Biroul Senatului⁴⁵. Totodată, OSUT organizează alegerile pentru funcțiile de consilieri și senatori din partea studenților și coordonează o serie de proiecte specifice cu beneficii universale la nivelul studenților Universității de Vest din Timișoara⁴⁶. Scopul este reprezentarea intereselor tuturor studenților universității⁴⁷ iar organizația funcționează din 1990.⁴⁸

9. Studiu de caz: raportul de autoevaluare al studenților

Unul dintre documentele pe care universitățile trebuie să le prezinte pentru declanșarea procedurii de evaluare în vederea acreditării este raportul de autoevaluare al studenților.⁴⁹ Standardele și Liniile Directoare Europene afirmă ca interesul universităților este să obțină un nivel mai mare de autonomie cu un minim de reglementare sau evaluare externă, în timp ce interesul studenților este ca universitățile să fie responsabile și să asigure transparența.⁵⁰ Mă aștept ca redactarea raportului de autoevaluare de către reprezentanții studenților să fie una dintre situațiile de divergență descrise în capitolul 7. Pe perioadă derulării activităților de evaluare și acreditare, raportul studenților este confidențial. După obținerea sau refuzarea acreditării, raportul studenților este făcut public⁵¹. Deci, conducerea universității poate aplica ambele tipuri de stimulente: atât pozitive, cât și negative. Cuprinsul raportului de autoevaluare al studenților nu este standardizat, deci persoanele care îl redactează au libertate de alegere relativ ridicată asupra conținutului. Prin intermediul raportului de autoevaluare, persoana desemnată poate să atragă atenția asupra diferitelor aspecte ale vieții studentești despre care consideră că trebuie reformate. De aceea, consider că redactarea raportului de autoevaluare poate fi asimilată cu reprezentarea orientată spre ofertă, iar persoana care îl redactează poate fi numită reprezentant al studenților. Raportul de autoevaluare al studenților poate fi redactat de persoane delegate de organizația studenților, de studenți senatori sau de persoane delegate de conducerea universității. Prin organizația studenților înțeleg o structură asociativă din mediul studentesc care este, în majoritatea cazurilor, membră a uneia dintre cele trei federații studentești naționale. Acestea au în comun specificarea în statut, mai mult sau mai puțin explicită, a reprezentării tuturor studenților ca scop principal⁵². Astfel, putem considera că este îndeplinită într-o aproximație suficient de bună condiția conform căreia organizația studenților are un etos propriu, care include reprezentarea intereselor tuturor studenților. Redactarea raportului respectiv reprezintă o recunoaștere din partea conducerii universității. Chestionarele aplicate studenților⁵³ care au făcut parte din comisii de evaluare externă a calității ne dau informații asupra apartenenței persoanelor care au redactat raportul de autoevaluare al studenților.

⁴⁵ A se vedea art. 83 din Carta Universității de Vest Timișoara, 2009.

⁴⁶ Universitatea de Vest, Regulament de alegeri.

⁴⁷ Statut OSUT, cap. II, art. 2.

⁴⁸ A se vedea Actul Constitutiv OSUT, 1990.

⁴⁹ A se vedea ARACIS, ghid, partea a III-a, Anexa 7.2.

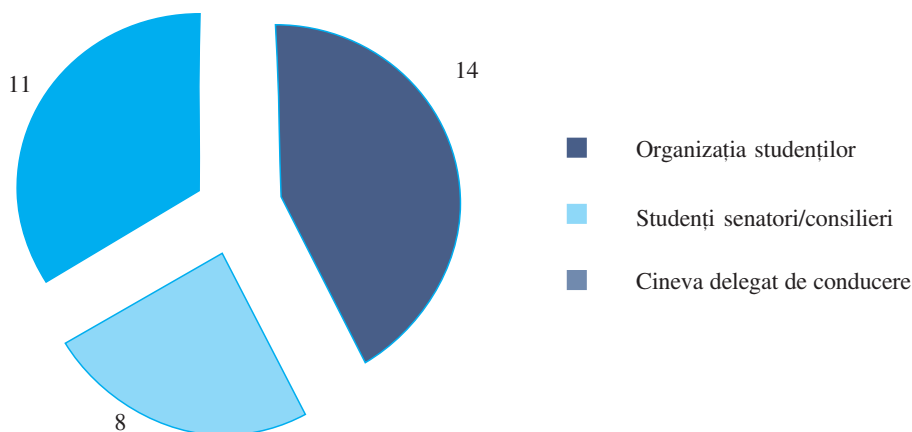
⁵⁰ ENQA, *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education, Publication*, ENQA, Helsinki, 2005, pp. 11.

⁵¹ ARACIS, ghid, partea a III-a, Anexa 7.2.

⁵² Agenda unei federații cu obiective universale și vagi poate fi dominată de agendă unor grupuri mici și vocale. Aceasta este una dintre limitările modelului: incapacitatea de a determina corelarea dintre obiectivele declarate și activitățile propriu-zise. A se vedea: Statutul ANOSR, Statutul UNSR, Statutul USR.

⁵³ Întrucât respondenții sunt studenți evaluatori ce au fost selectați și formați de ANOSR și UNSR, există riscul unei distorsiuni, în sensul prezentării unei imagini a organizațiilor studenților mai autonome decât în realitate. Am lecturat selectiv patru rapoarte de autoevaluare redactate de studenți și de instituții și consider că distorsiunea este insignifiantă.

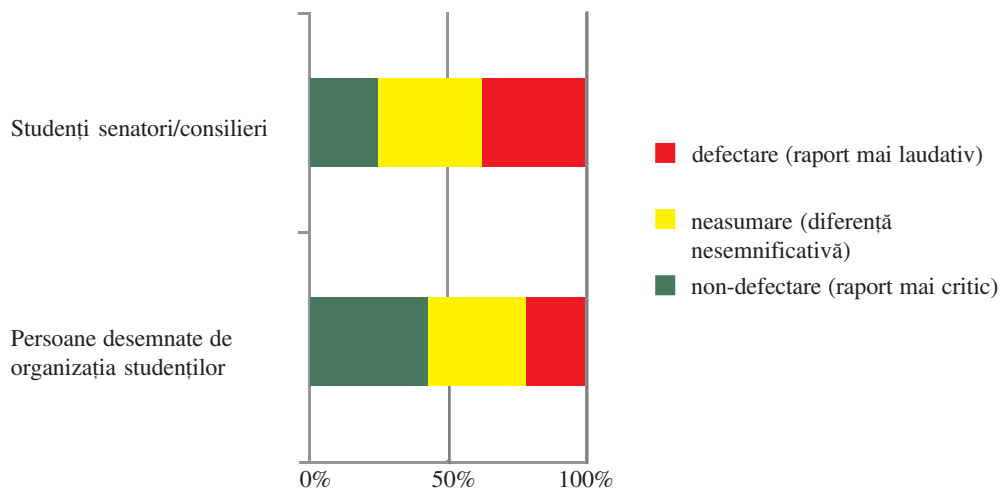
Figura 2. Cine a redactat raportul de evaluare a universității din partea studenților?

Acesta a fost redactat de persoane delegate de organizația studenților în 15 universități (41% dintre cazuri) și de studenți senatori/consilieri în 11 universități (24% dintre cazuri). Intuiesc că diferența dintre numărul universităților în care raportul de autoevaluare a fost redactat de organizația studenților și cele în care a fost redactat de studenții senatori sau consilieri se datorează capacității organizațiilor studenților de a transfera expertiza specifică de asigurare a calității de la o generație la alta. În 11 universități, persoanele care au redactat raportul de autoevaluare din partea studenților au fost delegate de către conducere pe alte criterii. Necunoscând natura acestor criterii, nu mă voi apleca asupra comportamentului decizional al acestor persoane; atrag totuși atenția asupra caracterului discreționar al alegerii criteriilor. Un singur respondent nu a putut să indice apartenența persoanei care a redactat raportul de autoevaluare.

Rezultatele relevă faptul că „raportul studenților“ este mai critic decât cel „al universității“ doar în 45% dintre universități, în timp ce în 21% dintre cazuri este mai laudativ. Fac obiectul statisticii 32 de rapoarte de evaluare redactate corect din punct de vedere al metodologiei (un singur caz a fost eliminat, deoarece raportul respectiv avea ca obiect numai activitatea organizației studenților).

Figura 3. Comportamentul decizional al studenților senatori/consilieri și al persoanelor delegate de organizația studenților

Persoanele delegate de organizația studenților au redactat rapoarte critice într-un număr de trei ori mai mare de universități decât studenții senatori sau consilieri. Dacă asimilăm redactarea unui raport laudativ cu o strategie de defectare, a unui critic, cu non-defectare, iar a unui cu diferențe ne semnificative cu o strategie de neasumare a jocului⁵⁴, observăm că (Figura 3.), în rândul persoanelor delegate de organizația studenților, rata de defectare este de 21%, iar cea de non-defectare este de 43%. În rândul studenților senatori/consilieri, rata de defectare este de 38%, în timp ce rata de non-defectare este de 25%. Ratele de neasumare sunt aproximativ egale: 36 – 38%.

Rata de non-defectare este substanțial mai mare (43%) în rândul persoanelor delegate de organizația studenților decât în rândul studenților senatori/consilieri (25%). Rezultatele par să susțină într-o măsură satisfăcătoare argumentul conform căruia apartenența la o organizație a studenților conferă stimulente pentru non-defectare în situații descrise de divergența intereselor studenților și a universităților.

Rata de defectare este substanțial mai mare (38%) în rândul studenților senatori/consilieri decât în rândul persoanelor delegate de către organizația studenților (21%). Din nou, rezultatele confirmă într-o măsură satisfăcătoare argumentul propus: studenții senatori/consilieri sunt mai vulnerabili decât membrii organizațiilor studenților la stimulentele pe care conducerea universităților au capacitatea să le ofere.

10. Concluzii

ARACIS a făcut progrese în ultimii doi ani în integrarea studenților ca membri cu drepturi egale ai comisiilor de evaluare externă. În continuare, asigurarea calității este un vector care induce creșterea participării efective a studenților, atât prin standarde coercitive cât și prin oferirea unui model universităților românești.

Participarea studenților în echipele de evaluare externă a calității este justificabilă în primul rând prin efecte: creșterea încrederii în rezultatele evaluării.

Aderența studenților care redactează raportul de autoevaluare a universității la un etos care include oferirea de beneficii tuturor studenților poate contribui la creșterea relevanței raportului. De aceea, implicarea organizațiilor studenților în procesele de asigurare internă a calității are efecte benefice. Potențialul participărilor în procesele de asigurarea calității riscă să fie minimizat datorită dificultăților derivate din caracterul pluralist al modelului de reprezentare a studenților din România.

Bibliografie:

1. Blättler, Andrea și Robert Santa (editori), *Bologna At The Finish Line*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2010;
2. Carapinha, Bruno et al, *Bologna With Student Eyes*, official publication, European Students' Union, Bruxelles, 2009;
3. Cerkez, Șerban, *Grupurile de interes și politicile publice: Modelul corporatist de elaborare a politicilor publice*, Teză de doctorat, școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2009;
4. ENQA (Asociația Europeană a Agențiilor Naționale de Asigurare a Calității), *European Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education, Publication*, ENQA, Helsinki, 2005;
5. Geven, Koen, Katja Kamsek și Viorel Proteasa, *Final ARACIS Audit Report*, www.aracis.ro/.../ARACIS/.../ESU_External_Review_on_ARACIS_01.pdf, 2008;

⁵⁴ În acest caz, fie studentul consideră că nu este vorba de o divergență de opinii cu liderii universității (acest caz nu corespunde modelului construit), fie urmează o strategie neutră.

6. Hardin, Garret, *The Tragedy of the Commons*, Science, 162, pp.1243-1248, 1968;
7. Kenworthy, Lane și Wolfgang Streeck, *Theories and Practices of Neo-Corporatism* în Janoski T, Alford R, Hicks A, Scwartz M, eds, *A Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies and Globalization*, Cambridge University Press, New York, 2003;
8. March, G. James și Johan P. Olsen, *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*, The American Political Science Review, Volume 78, Issue 3, 1984, pp. 734 - 749;
9. Ostrom, Elinor și Charlotte Hess, *A Framework for Analyzing the Knowledge Commons*, publicat în *An Overview of the Knowledge Commons, Understanding Knowledge as a Commons*, ed. Hess, C. și E. Ostrom, Massachusetts: MIT Press, 2003;
10. Proteasa, Viorel, *Pillars of the Student Movement*, în Olav Øye, Jens Jungblut și Kate Chachava (Editori), *The Student Union Development Handbook: For a stronger student movement*, Publicație oficială ESU, Bruxelles, 2009;
11. Schmitter, Phillippe C., *Still the Century of Corporatism* în Lehmbruch Gerhard și Schmitter Phillippe. C, *Trends Toward Corporatist Intermediation* SAGE Publications London, pp. 7 – 52, 1979;

Documente oficiale ale Procesului Bologna:

1. Declarația de la Bologna, *Joint declaration of the European Ministers of Education*, 1999;
2. Comunicatul de la Praga, *Towards the European Higher Education Area—Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education*, 2001;
3. Comunicatul de la Berlin, *Realising the European Higher Education Area—Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education*, 2003;
4. Comunicatul de la Bergen, *The European Higher Education Area, Achieving the Goals—Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education*, 2005;
5. Declarația Forumului de Politici Bologna de la Viena, *Bologna Policy Forum Statement*, 2010.

Resurse legislative și de reglementare la nivel intern:

1. Legea nr. 84/2005 privind Legea Învățământului;
2. Legea nr. 87/2006 pentru aprobarea OUG nr. 75/2005 privind asigurarea calității educației;
3. Ghidul activităților de evaluare a calității programelor de studii universitare și a instituțiilor de învățământ superior, Partea a III-a – Evaluarea externă a calității academice din instituțiile de învățământ superior acreditate, Agenția Română de Asigurare a Calității din Învățământul Superior – ARACIS, 2006;
4. Carta Universității „Transilvania” din Brașov, aprobată de către Senatul Universității în ședința sa din data de 19 martie 2007;
5. Carta Universității de Vest din Timisoara, aprobată de către Senatul Universității în ședința sa din data de 25 iunie 2009.
6. Universitatea de Vest, Regulament de alegeri, <http://osut.ro/wp-content/uploads/2009/10/Regulament-alegeri1.pdf>, accesat la data de 29 aprilie 2010;

7. Statutul Organizației Studenților din Universitatea (de Vest din) Timișoara, adoptat în data de 17 mai 2006;
8. Actul constitutiv al Organizației Studenților din Universitatea (de Vest din) Timișoara, 1990;
9. Statutul Alianței Naționale a Organizațiilor Studentești din România, <http://anosr.ro/index.php/statut.html>, ultima dată accesat la data de 28 aprilie 2010;
10. Statutul Uniunii Naționale a Studenților din România, înregistrat sub nr.29254/3/2006;
11. Statutul Uniunii Studenților din România, http://www.uniunea.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=60, accesat la data de 28 aprilie 2010.